

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti (18 Eylül 1906-27 Eylül 1907)*

Nuran KOLTUK*

Öz: Meclis-i Mebusan'ın 1878'de feshedilmesinden sonra, hükümete muhalif olan Jön Türkler, meşrutiyetin yeniden tesisi için amansız bir mücadeleye giriştiler. Bu dönemde ülkenin parçalanmasından korkan ve bunu II. Abdülhamit'in yönetim anlayışına bağlayan Jön Türkler, İttihat ve Terakkî Cemiyeti çatısı altında örgütlendiler. Osmanlı İmparatorluğu tarihinde önemli bir yeri olan İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin II. Abdülhamit'e karşı verdiği mücadele, 1908 yılında Meşrutiyet'in ikinci kez ilan edilmesine yol açtı. Ancak bu başarıda, kuruluşunda "Makedonya Sorunu" nun etkili olduğu Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin rolü büyüktür. Yıllarca meşrutiyeti ilan etme gücüne sahip olmayan Cemiyet, bu gücü Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Üçüncü Ordu subayları arasında yayılmasıyla elde etti. Makedonya'daki etnik unsurların komite ve çetelerine karşı mücadele eden Üçüncü Ordu subayları arasında yayılan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, kısa bir süre tarih sahnesinde kaldı. Ancak Talat Bey gibi Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucuları kısa sürede İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin ve Osmanlı siyasetinin önde gelen liderleri oldular. Dahası, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti Makedonya'da kazandığı devrimci karakteri İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne aktarmış ve cemiyetin yapısını kısmen değiştirmiştir. Bu çalışma, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin hangi koşullar altında kurulduğuna, kuruluşuna ve İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne entegrasyonuna odaklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, İttihat ve Terakkî Cemiyeti, Makedonya, Üçüncü Ordu, İkinci Meşrutiyet.

Ottoman Freedom Society

Abstract: After the dissolution of the Majlis-i Mebusan in 1878, the Young Turks, who had opposed the government, began a relentless struggle for the restoration of the constitutional monarchy. During this period, the Young Turks, who feared the disintegration of the country and attributed this to Abdülhamit II's understanding of government, organised themselves under the umbrella of the Committee of Union and Progress. The struggle of the Committee of Union and Progress, which occupies an important place in the history of the Ottoman Empire, against Abdülhamit II led to the proclamation of the constitutional monarchy for the second time in 1908. However, the Ottoman Freedom Society, whose foundation was influenced by the "Macedonian Question", played a major role in this success. After years of not having the power to proclaim the constitutional monarchy, the Society gained this power through the spread of the Ottoman Freedom Society among the officers of the Third Army. The Ottoman Freedom Society, which spread among the officers of the Third Army who fought against the committees and gangs of ethnic elements in Macedonia, remained on the stage of history only for a short time. However, the founders of the Ottoman Freedom Society, such as Talat Bey, soon became prominent leaders of the Committee of Union and Progress and Ottoman politics. Moreover, the Ottoman Freedom Society transferred the revolutionary character it had gained in Macedonia to the Committee of Union and Progress and partially changed its structure. This study will focus on the conditions under which the Ottoman Freedom Society was founded, its establishment and its integration into the Committee of Union and Progress.

Key Words: Ottoman Freedom Society, Committee of Union and Progress, Macedonia, Third Army, Second Constitutional Monarchy.

* Bu makale 14 Şubat 2024 tarihinde kabul edilen "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlı Hükümetlerinin Balkan Politikasına Etkisi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr. Öğretim Görevlisi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, nkoltuk@nku.edu.tr, orcid: 0000-0002-9286-496X.

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 23-03-2024

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 22-04-2024

Araştırma Makalesi / Research Article

Giriş

Meşrutiyet'i ilan etme sözü vererek tahta çıkan Padişah II. Abdülhamit'in kısa bir süre sonra Meclis-i Mebusan'ı kapatması(1878) ve Kanûn-ı Esâsî'yi işlevsiz kılması kendisine karşı ciddi bir muhalefetin doğmasına yol açmıştı. Bu nedenle II. Abdülhamit'e muhalefet eden Jön Türk grupları, bir talebe cemiyeti olarak kurulan İttihat ve Terakkî Cemiyeti(2 Haziran 1889) çatısı altında örgütlendi (Hanioğlu, 1985, s. 174). Cemiyet otokratik yönetim yerine meşrutî sistemi amaç edinmişti. Devletin dağılması endişesini taşıyan İttihat ve Terakkî Cemiyeti ancak meşrutî sistem ile bu dağılmanın durdurulabileceğine inanıyordu. Bu nedenle Meclis'i kapatarak otokratik yönetime geri dönen II. Abdülhamit ile uzun bir mücadele dönemi yaşadı. Fakat bu süreçte İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin idarî yapısı, örgütlenme biçimi ve mücadele yöntemleri önemli değişimler geçirdi. Farklı Jön Türk gruplarını çatısı altında topladığı için hiçbir zaman homojen bir yapıda olmayan cemiyet, giderek gruplara ayrıldı. Uzun süre yurt dışında çeşitli merkezlerde çıkarılan gazeteleri dağıtmak dışında bir eylemde bulunamayan İttihat ve Terakkî Cemiyeti, şubeler arasındaki güç mücadelesi, liderlik savaşı ve şahsî anlaşmazlıklar içinde kaldı. Genellikle Meşrutiyet'in kazanılmasında takip edilecek yollarla ilgili olarak felsefî tartışmalara boğulan Cemiyet, 1902'de parçalandı (Hanioğlu, 1995, 196). 1905'te Osmanlı şehzadelerinden Yusuf İzzeddin Efendi'nin özel doktoru olan İttihatçı Bahaeddin Şakir Bey'in çabasıyla ikinci kez kurulan cemiyet (Aydoğan ve Eyüpoğlu, 2004, s. 211), yeni bir örgütlenme biçimini benimsedi ve daha aktif bir program oluşturdu (Hanioğlu, 2001, s. 147). Bundan sonra hızla üye kaydetmeye çalışan İttihat ve Terakkî Cemiyeti, 1907'de henüz Meşrutiyet'i yeniden ilan ettirebilecek kadar örgütlenebilmiş değildi.

İttihat ve Terakkî Cemiyeti, Meşrutiyet hedefine ancak 18 Eylül 1906'da (Yalçın, 1943, s. 38) kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleşmesinden sonra ulaştı. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, II. Abdülhamit'in sıkı takibine rağmen, 1895'ten sonra yurtdışında faaliyet gösteren İttihat ve Terakkî'den farklı olarak, ülke içerisinde Selanik'te kuruldu. Bir tür savunma ve direniş ihtiyacının sonucu olarak doğan cemiyetin amacı da tıpkı İttihat ve Terakkî Cemiyeti gibi Meşrutiyet'i yeniden ilan ettirmek ve ülkenin dağılmasının önüne geçmekti. Onlar da II. Abdülhamit'i ülkenin bütününde hakim olan kötü yönetimden dolayı sorumlu tutuyor, onun rejiminin Osmanlı Devleti'nin dağılmasına neden olacağını düşünüyor ve rejimi değiştirmek istiyordu. Fakat Makedonya'da Bulgar, Sırp ve Rum çetelerine karşı mücadele eden Üçüncü Ordu subayları arasında yayılan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin felsefî tartışmalarına uzaktı. Çünkü Makedonya'da son derece gerçekçi bir gündemle karşı karşıya bulunuyorlardı. Etnik unsurlara ait komitelerin ortadan kaldırılması için verdikleri

mücadele, Makedonya'nın yakın bir zamanda kaybedilme ihtimali ve Müslüman halkın komitelerin saldırılarına maruz kalması bu gerçekçi gündemi oluşturuyordu.

1. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Kurulmasında Etkili Olan Faktörler

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurulması Makedonya'da yaşananlar ile doğrudan bağlantılıydı. Makedonya'da etnik unsurların birbiriyle ve Osmanlı güçleriyle çatışmalarının yarattığı istikrarsızlık, özellikle Bulgar çetelerinin Müslüman halka yönelik saldırıları ve Avrupa devletlerinin ıslahatlar yoluyla bölge üzerinde hakimiyet kurmaları Selanik'te böyle bir cemiyetin kurulmasına zemin hazırladı. Bu nedenle Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Makedonya'da yeşermesi ve Meşrutiyet'in ikinci kez burada ilan edilmesi tesadüf değildi.

1.1. Makedonya'da İstikrarsızlık

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurulmasında Makedonya'da etnik unsurlar arasındaki rekabetin yarattığı çatışma ortamının ve Bulgarların özerklik veya ilhakı sağlamak için Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü mücadelenin neden olduğu siyasî istikrarsızlığın etkisi büyüktü. Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinden oluşan Makedonya, Bulgar, Rum, Sırp, Arnavut ve Ulah gibi birçok etnik unsurun yaşadığı bir bölgeydi. Burası 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Bulgarlar tarafından işgal edilmişti. Savaş sonrasında ise Ayastefanos Antlaşması ile Makedonya Osmanlı Devleti'nin elinden çıktı. Fakat aynı zamanda antlaşma ile 1856'da Paris'te İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın üzerinde uzlaştığı “*Avrupa uyumu*” bozulmuş, Rusya önemli kazanımlar elde etmişti. İngiltere ve Avusturya-Macaristan için Balkanlarda Rusya'nın kontrolünde olacak Büyük Bulgaristan'ın ortaya çıkışı kabul edilemezdi (Armaoğlu, 2010, s. 523). Bu nedenle bölgede yeni bir statü oluşturmak için Berlin Kongresi toplandı ve Bulgaristan'ın elde ettiği toprakların önemli bir kısmı farklı statülere kavuşturularak elinden alındı. Büyük Bulgaristan; Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Bulgaristan Prensiği, özerk bir yönetime sahip olarak Osmanlı Devleti'ne pamuk ipliği ile bağlı Doğu Rumeli Vilayeti ve ıslahat yapılmak şartıyla Osmanlı Devleti'ne bırakılan Makedonya olmak üzere üçe bölündü (Karal, 2011a, s. 77). Büyük Bulgaristan'ın bu şekilde bölünmesi Makedonya'da yeni bir süreci başlattı. 1878'den itibaren Doğu Rumeli ve Makedonya'nın kazanılması olmak üzere Bulgaristan'ın iki hedefi vardı (Adanır, 2001, s. 108). Onun yeniden bu sınırlara ulaşmak isteği bölgenin istikrarsızlığında birinci derecede rol oynadı. Nitekim Bulgaristan 1878'den sonra hedefine ulaşmak için çeşitli yöntemler denedi ve sürekli bir faaliyet içinde oldu. Öncelikle Makedonya'da Patrikhane'den ayrılarak bağımsızlığını ilan eden (12 Mart 1870) Bulgar Kilisesi Eksarhane'ye bağlı kilise ve okul sayısını arttırmaya çalıştı (Adanır, 2001, s. 108-109). 1885'e kadar Makedonya'da istikrarsızlığın temelinde

Eksarhane ile Fener Rum Patrikliği arasında kilise ve okulların sayısını artırmaya yönelik bir rekabet vardı. Bulgar Prenslığı'nin 1885'te, özerk bir yönetime kavuşturulan Doğu Rumeli Vilayeti'ni ilhak etmesi (Aydın, 1992, s. 256), istikrarsızlığı artırdı. Berlin Antlaşması çiğnenmiş olmasına rağmen, antlaşmayı imzalayan devletler tarafından ilhakın kabul edilmesi, Makedonya'yı üç etnik unsurun hedefi haline getirdi. Makedonya, Balkan devletlerinin desteklediği Bulgar, Rum ve Sırp'ların şiddeti gittikçe artan çatışmalarına sahne oldu.

Doğu Rumeli Vilayeti'nin ilhakından sonra Bulgarların ikinci hedefi Makedonya'nın kazanılmasıydı. Bu dönemde önceki dönemden farklı olarak mücadele örgütlü iki komite tarafından yürütüldü. 1893'te Selanik'te Makedonya'nın özerkliğini hedefleyen İç Makedon Devrimci Örgütü (The Internal Macedonian Revolutionary Organisation) ve 1895'te Sofya'da Makedonya'nın Bulgaristan tarafından ilhakını amaç edinen Yüksek Makedon Komitesi (The Macedonian Supreme Committee) adlı örgütler kuruldu. Bu iki örgüt Makedonya'nın geleceği üzerinde etkili oldu (Adanır, 2001, s. 119). Çünkü İç Makedon Devrimci Örgütü 1897'de, Makedonya'da halkı zor kullanarak ve propaganda yoluyla Rum Patrikliği'nden ayırıp, Bulgar Eksarhhanesi'ne katılmalarını sağlamak için “açık çete savaşını” başlattı. Böylece Bulgar eylemleri sistematik bir hale geldi. Düzenli bir şekilde yürütülecek olan çete hareketinin başlamasıyla, bölgede nüfuz kaybeden Patriklik de 1900'den itibaren Rum çete hareketini örgütledi (Hacısalıhoğlu, 2008, s. 110-111). 1901-1903 yılları arasında Eksarhlık ile Patrikhane'nin çeteler aracılığıyla giriştikleri mücadele Makedonya'nın asayişini çözümsüz bir hale getirdi (Ali Naci, 1934, s. 52). Osmanlı Devleti olayları bastırmak için sürekli olarak bölgedeki askerî birlikleri artırmak zorunda kaldı. Fakat Bulgar komiteleri ile askerî müfrezeler arasında yapılan çatışmalar sorunu çözmede başarı sağlayamadı. Makedonya'da istikrarsızlık, Bulgarların Makedonya'da yayılcı politika izlemesi ve Rumlar ile Sırp'ların bu ilerlemeyi durdurmak istemesinden kaynaklandı.

Makedonya'da asayiş bozan Bulgar hareketinin hedefinde sadece diğer etnik unsurlar yoktu. Bulgar Makedon Komiteleri Rum ve Sırp'lara karşı çete hareketini sürdürürken özerklik veya bağımsızlık için de Osmanlı yönetimine karşı mücadele ediyordu. Bu çerçevede bölgenin asayişini derinden sarsan en önemli gelişme 1902 ve 1903'te Bulgar Komiteleri tarafından çıkarılan iki isyandı. Bulgar Makedon Komitelerinin eylem şeklini genel bir halk isyanı çıkarılması şeklinde değiştirmesi, daha büyük çapta olayların yaşanmasına neden oldu. Buradaki temel amaç, Makedonya'nın özerkliği için Avrupa devletlerinin dikkatinin bölgeye çekilmesini sağlamaktı. Bunun için isyanlar, bir Hristiyan-Müslüman çatışmasına döndürülecekti. Böylece Berlin Antlaşması'nın 23. maddesinde yer alan ıslahat yapılmak

şartı¹gündeme getirilecek ve Hristiyan bir valinin atanması talep edilecekti (Erim, 1953, s. 413).NitekimBulgar Makedon Komiteleri, 1897'den 1902'ye kadar Bulgar halkınıpropogandalarıyla genel isyana hazırladı veMakedonya'daneredeyse40.000 kişiyi silahlandırdı (Ali Naci, 1934, s. 56).

Nihayet 1902'de çıkarılan Cuma-i Bâlâ İsyanı(23 Eylül 1902) askerî güçlerce kısa sürede bastırıldı. Fakat asıl dönüm noktası 2 Ağustos 1903'te çıkarılan İlinden İsyanıdır. İsyan üç ay sonra bastırılabilirdi.Bu süreçte demiryolları ve köprüler tamamen tahrip edilmişti. Ayrıca askerî garnizonlara ve resmî binalara saldırılmış, askerler ve idareciler öldürülmüş ve Müslümanlara ait tarlalar, evler, kilerler ateşe verilmişti (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], TFR. I. MN, 14/1335_20). Çeteler ve ayaklanan köylüler yaklaşık 30.000 kişiydi ve bunlardan 26.500'ü silahlıydı. İsyan sırasında askerî birlikler ile Bulgar çeteleri arasında 240 çarpışma yaşandı. 12.440 ev yakıldı ve 5122 kadın tecavüze uğradı (Ali Naci, 1934, 68-69).

İsyan Makedonya'da asayiş ve istikrarı yok ederken, Müslüman halk ve subaylar üzerinde derin bir etki bıraktı. Makedonya'da büyük bir ümitsizlik vardı. Makedonya'nın asayişinin sağlanamamasının ve kendilerine yönelik saldırılarınengellenememesinin Müslüman halkı etkilemesikaçınılmazdı. Rum,Bulgar ve Sırp çetelerinin birbirlerine ve Müslüman halka saldırıları, Müslümanlarında örgütlenmesi gerektiğiniortaya çıkarmıştı. Müslümanlar,Makedonya'da yıllardır devam eden saldırıların veisyanlarınbitmesini istiyordu (Muhtar ve Necip, 2007, s. 335).

İlinden İsyanı bir taraftan ıslahatlar yolu ile Avrupa devletlerinin bölge yönetimine müdahil olmasına neden olur iken diğer taraftan da bölgede konuşlanmış olan Üçüncü Ordu Subayları ve halk arasında bir cemiyet kurma fikrinin oluşmasına katkı sağladı. Bu konuda iyi bir örnek Osmanlı Hürriyet Cemiyeti Manastır Şubesi'nin kurucusu Enver Bey'in şahitliğiydi. İlinden İsyanı sırasında henüz 22 yaşında olan On Üçüncü Topçu Bataryası'ndaKurmaya Subay Enver Bey, isyanda bir gecede Müslüman köylerinin yakılıp yıkıldığınıgörmüştü (Enver Paşa'nın Anıları, 2018, s. 19). Böyle kanlı bir eylemden sonra Avrupadevletleri Bulgarları sahiplenmiş ve Makedonya'da ıslahat programları başlatılmıştı. Bu hadise ona Bulgarların takip ettikleri siyasetin doğru olduğunu göstermişti.İşgalden sonra Makedonya yönetimine müdahale eden Avrupa devletlerinin ıslahatları da bölgenin istikrara kavuşmasını sağlamadı. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurulduğu sırada çete savaşları devam ediyor, askerî müfrezeler çetelerle sonu

¹Berlin Antlaşması'nın 23. Maddesi şu şekildedir: "Osmanlı Devleti tarafından Girit Adası için hazırlanan 1868 yılı Dâhilî Nizamnâmesi'nin haklı görülerek tadil edilmesi ve tamamen uygulanmasını Bâbîâlî taahhüt eder. Bu ahidnâme ile kendileri için teşkilât-ı mahsusa tayin edilmemiş olan Rumeli eyaletlerinde de Girid'e tanınan vergi muafiyeti hariç onu emsal alan ve mahallî ihtiyaçlara uygun düzenleme yapılacaktır..."

gelmeyen çarpışmalar yapıyordu. Çünkü bir çetenin yok edilmesinin ardından, kısa süre sonra ırkdaşları olan devletlerce desteklenen başka çeteler ortaya çıkıyordu.

Bu durum çetelerin takibinde bulunan subaylar arasında Bulgar komitelerine benzer bir cemiyetin kurulması fikrinin ortaya çıkmasına katkıda bulundu. Çünkü Bulgarların bağımsızlık için giriştikleri mücadele Üçüncü Ordu subayları arasında ilgi ile izleniyordu. Bu konuda Enver Bey'in düşünceleri önemli bir delildir. O'na göre Bulgar komiteciler *"...birer fiske maaş karşılığı kanlarını döküyorlardı....karşılarında çağın en güçlü silahı, yani milli duygularla silahlanmış genç ve ülkücü kuvvetlerle çarpışıyorlardı.... bir kısım subaylar bir hedef, bir ülkü uğrunda ölen bu iç düşmanlara karşı, takdir hisleri bile duyuyorlardı..."*(Aydemir, 2015, 443). Ayrıca Bulgarların, bağımsızlığı bir halk isyanı ile elde etme yöntemleri Üçüncü Ordu subayları arasında Meşrutiyet'in de böyle bir ihtilal ile kazanılabileceği fikrinideğurdu. Makedonya'da komitelere karşı yapılan mücadele ve Bulgarların bağımsızlık mücadelesi büyük çoğunluğunu subayların oluşturduğu Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurulmasında ve ihtilalci karaktere sahip olmasında etkili oldu.

1.2. Bulgar Komitelerinin Müslümanları Hedef Alan Saldırıları

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kuruluşuna etki eden diğer bir faktör, Bulgar Makedon Komitelerinin Müslümanlara yönelik saldırılarıydı. Yukarıda kısmen bahsedildiği gibi Bulgarlar sadece Rum ve Sırlara karşı mücadele etmiyor aynı zamanda bölgenin en azından özerk olmasını sağlamaya çalışıyordu. Çünkü özerk bir Makedonya Doğu Rumeli Vilayeti'nde olduğu gibi kolayca ilhak edilebilirdi. Özerkliği sağlamanın en iyi yolu, olayları bir Hristiyan-Müslüman çatışması şekline sokmaktı. Bu konuda Girit örneği takip edilecekti. Girit'te, Hristiyanlarca Müslümanlar tahrik edilmiş, olaylar bir Müslüman-Hristiyan çatışmasınadönüştürülmüştü. Böylece Avrupa'da Hristiyanların öldürüldüğü propagandası yapılmıştı. Bu olaylar sonunda Avrupa devletleri müdahil olmuş, Girit'e Hristiyan bir vali atanmış ve özerklik sağlanmıştı. Bu nedenle Bulgar Makedon Komiteleri de Avrupa'nın dikkatini bölgeye çekmeyeve özerklik için fırsat yaratmaya çalışıyordu (Adanır, 2001, s. 133). Avrupa'nın dikkati ise ancak büyük ses getirecek olaylarla çekilebilirdi. Bunun için Bulgar komiteleri Makedonya'da Müslüman halkta infial yaratacak, saldırgan ve yıkıcı bir tutum sergiliyordu (Adanır, 2001, s. 161). Nitekim 1902 ve 1903'teki halk isyanlarında Müslümanlara ağır saldırılarda bulunuldu.

Fakat Bulgarlar halk isyanı gibi kitlesel eylemlere başvurmadan önce de Müslümanlara yönelik çete faaliyetlerini sürdürüyordu. Daha 1895-1896 yıllarında Bulgar çeteleri Müslüman halka saldırıyordu. Bu saldırılar 1899'da 100-200 kişilik çetelerle gerçekleştirilir olmuştu (Ali Naci,

1934, s. 52-53). Pek çok yerde Türkler pusu kurularak Bulgar çeteleri tarafından öldürülüyordu (Uzer, 1999, s. 127). Gündelik hayatlarını sürdürmekte zorlanan Türkler, odun kesmeye veya hayvan otlatmaya gidemiyor, gündüz bile üç-beş kişi birleşmeden köylerinden ayrılamıyordu (BOA, TFR. I. SL, 83/8232). Türk çiftlik sahipleri yerleşim yerlerinin dışına çıkamayacak duruma gelmişti (İrtem, 1999, s. 384). Bulgar komitelerinin saldırıları gözle görülecek şekilde artmış ve komitelerin saldırıları karşısında Müslüman halk sinmişti.

Çete faaliyetlerinin Avrupa devletlerinin bölgeye yoğunlaşmasında etkili olmaması üzerine Bulgarlar, komiteleri aracılığıyla Müslümanlara yönelik kitlesel saldırılar yapma kararı aldı. Bu nedenle Cuma-i Bâlâ'da bir isyan çıkarılarak Müslümanlara saldırıldı. İsyân kısa sürede bastırılmış olsa da 15 köy maddî zarara uğramıştı (BOA, TFR. I. A, 5/475). Cuma isyanı Bulgarların planladığı şekilde Avrupa devletlerinin bölgeye dikkatlerini çekmekte başarılı oldu fakat özerkliği sağlamadı. Bunun üzerine daha geniş çaplı bir isyan planlandı. Manastır'da İlinden'de başlayan isyan önce Edirne'nin bazı köylerine ve ardından Selanik'e sıçradı (Tokay, 1995, s. 47). İsyân sırasında İç Makedon Devrimci Örgütü Müslüman halkın infialine sebep olacak kadar şiddetli saldırılarda bulundu. Müslüman halk maddî ve manevî büyük kayıplar verdi. Evleri, tarlaları tahrip edildi ve bir kısmı isyan süresince dağlarda yaşadı. Kolonya'da (Manastır) üç köy halkının evleri, yiyecekleri ve giyecekleri yandığı için uzun süre dağlarda evsiz, elbisesiz ve yiyeceksiz kalması pekçok örnekten sadece biriydi (BOA, TFR. I. MN, 19/1854_1, 2). Nitekim bu isyan sonunda 70.835 kişi evsizdi (Ali Naci, 1934, s. 69).

Her iki isyan da Bulgarların beklediği gibi Hristiyan bir vali tayini ve özerklik getirmedi. Fakat Müslüman halkı derinden sarstı. İsyânlardan sonra Avrupa devletleri ıslahatlar yapmak yoluna gitti. Gerek Viyana Islahatı (21 Şubat 1903) gerekse Mürzsteg Islahat Programı (2 Ağustos 1903), Müslümanlar açısından büyük bir hayal kırıklığıydı. Çünkü her iki programda da Hristiyanları koruyucu bir tavır sergilenmiş ve Müslümanlar yok sayılmıştı. İsyânlardan sonra Hristiyanlara karşı Avrupa devletlerinin bu korumacı tutumu, Müslümanların kendi haklarını savunmak için hükümet dışında bir güce dayanması gerektiği fikrinin yayılmasına neden oldu (İrtem, 1999, s. 384). Böylece 1904'ten itibaren Müslüman halk da kendisini savunmak için çeteler kurma yoluna gitti. Ayrıca Müslümanların bu denli zarar görmesi, çetelerin takibinde ve isyanların bastırılmasında yer alan subaylar tarafından da tepkiyle karşılandı. Subayların bu tepkisi, ilerleyen zamanda Müslüman halkı kendilerini savunacak çeteler kurmaya teşvik etmeye ve korumasız olan Müslüman halkın haklarının savunulması amacıyla bir cemiyetin kurulması fikrine itti.

Böylece 1904'ten sonra Bulgar halkın yoğun olarak yaşadığı yerlerde, Türk ve Arnavut çeteleri ortaya çıktı. Bu çetelerin sayısı Makedonya'da gittikçe çoğaldı. 1905'te Radovişte'nin Varvarice, Riç ve Velyos köylerinde Türk çetelerinin bulunduğu ve Bulgarlara saldırdığına dair şikâyetler vardı (BOA, TFR. I. SL, 83/8232). Kesriye, Usturumca ve İştîp'ten gelen şikâyetlerde de Müslüman halk ve askerlerden oluşan çetelerin dolaştıkları iddia ediliyordu (BOA, TFR. I. A, 32/3128). Fakat 1907'ye kadar Makedonya'daki Türk çeteleri belirli bir merkezden yönetilen, örgütlü bir yapı değildi. Bu çeteler savunma ve intikam duygusuyla hareket eden köylülerden oluşuyordu. Ayrıca Bulgar komitelerinin saldırılarını sivillerden oluşan müfrezeler kurarak durdurmaya çalışan Müslüman köylüler, yerel yöneticiler ve subaylar tarafından yönlendiriliyordu (Tokay, 1995, s. 138-139). Bu konuda Kazım Karabekir'in anısı iyi bir örnektir. Bukova (Manastır, Resne) adlı bir Türk köyüne giden Karabekir ve beraberindekiler halka, "*köyünüze Türk çete gelirse ne yaparsınız?*" diye sormuş. Köylüler suskun kalınca Kazım Bey; "*Türklerden başka her milletin çetesi kendi ırktaşlarının köyüne gidince besleniyor, yer buluyor, itibar buluyor... Belki biz de böyle çeteler çıkarırız da bu işlere son veririz. O zaman siz de bunlara katılırsınız.*" deyince köylüler canlanmış ve "*beraber olursanız biz de yardım ederiz*" cevabını vermiş (Karabekir, 2018, s. 131-132).

Makedonya'da çetelerle mücadele eden subaylar, Müslüman halkı çeteler kurmaları konusunda destekledi (Karabekir 2018, s. 132). Türklerden oluşan çetelerin, subaylar tarafından bu şekilde desteklenmesi sivil halkla askerler arasında da bir ilişki kurulmasını sağladı. Bu ilişki Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne belirli oranda sivil halkın katılmasında etkili oldu (Tokay, 1995, s. 138). Bu nedenle Makedonya'da Bulgar Komiteleri tarafından Türk ve Arnavutlara yönelik saldırılara karşı oluşan tepki, bölgenin özel şartlarına bağlı olarak, güncel sorunları esas alan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurulmasına katkı sağladı.

1.3. Avrupa Devletlerinin Makedonya'da Uyguladıkları İslahat Programları

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurulmasına etki eden faktörlerden biri de Avrupa Devletlerinin Makedonya'da yürüttükleri ıslahat programlarıydı. Avrupa devletleri daha önce bahsedilen Cuma-i Bâlâ ve İlinden isyanlarından sonra, "*Makedonya Sorunu*"nun bir Avrupa savaşına sebep olmaması için, ıslahatlarla bölgeyi kontrol etmek yoluna gitti. Her ne kadar Bulgarların Hristiyanların katledildiği propagandası dikkate alınmış olsa da Avrupa devletleri, Berlin Antlaşması'nda Balkanlarda oluşturdukları statükonun bozulmaması için ıslahat yapma ihtiyacı hissetmişti. Balkan yarımadası, Avrupa devletlerinin rekabet ettikleri yerlerden ve Berlin Antlaşması ile buradaki rekabet bir savaşa meydan verilmeden çözülebilmeydi. Fakat Bulgar yayılcı politikası, Büyük Bulgaristan'ın yeniden kurulmak istenmesiyle etnik unsurların

ırkdaşlarının bulunduğu devletlerle birleşme arzuları nedeniyle "*Makedonya Sorunu*" çözülmesi neredeyse imkânsız bir hale gelmişti. Böylece Avrupa devletleri bölgenin yönetimine müdahil olacakları ıslahat programlarını uygulamaya soktu.

İlk ıslahat programı olan Viyana Islahat Programı Cuma-i Bâlâ ayaklanmasından sonra uygulamaya konuldu. Avusturya-Macaristan ve Rusya tarafından hazırlanan programda Makedonya'daki polis ve jandarmanın, getirilecek Avrupa devletlerine mensup subaylar tarafından teşkilatlanması ve polis, jandarma ile kır bekçiliklerinde bölgenin etnik nüfusuna göre % 20 oranında Hristiyanların ve Müslümanların istihdam edilmesine yer verilmişti (Yarcı, 1996, s. 193). Müslümanların bütün kayıplarına ve isyanın Hristiyanlar tarafından çıkarılmış olmasına rağmen onların polis ve jandarma içinde istihdam edilmesi Arnavutların tepkisine neden oldu.

İkinci ve Makedonya için her anlamda dönüm noktası olan ıslahat programı ise Mürzsteg Islahat Programı idi. Bu programda, Viyana Islahatı'nda kabul edilen maddeler ortadan kaldırılmadı, ona eklemeler yapıldı. Fakat programın yürütücüsü artık sadece Avusturya-Macaristan ve Rusya değil Berlin Antlaşması'nı imzalayan altı Avrupa Devleti idi. Program ile Avrupa devletleri Makedonya'nın idaresine bizzat müdahil oldu. Çünkü ıslahat programında, üç vilayetin yönetiminden sorumlu genel müfettişin² yanına ıslahatların uygulanışını teftiş etmek ve Hristiyanların şikayetlerini tahkik etmek için Avusturyalı ve Rus olmak üzere iki sivil memurun atanması şart koşulmuştu. Ayrıca yeni ıslahat programında subayların büyük tepkisine yol açan, jandarmanın düzenlenmesinde görev yapacak yabancı subayların Avrupalı bir generalin komutasında bulunması da vardı (Yarcı, 1996, 247-249). Böylece Avrupa devletleri, Makedonya'nın yönetimine müdahil oldukları gibi, ordu dışında kendi kontrollerinde bir askerî güce de sahip olacaklardı. Nitekim İngiltere ve Rusya, 1908'de bölgede askerin sayısının azaltılarak yerini Avrupa kontrolünde olan jandarmanın almasına dair bir tasarı hazırladı (Bayur, 1991, s 235).

Mürzsteg Islahat Programı, Padişah II. Abdülhamid'in itirazları dolayısıyla ancak 14 Ocak 1904'te uygulanmaya başladı (Yarcı, 2013, s. 96). Programda yer aldığı gibi jandarmanın düzenlenmesi için Avrupalı subayların başında bulunmak üzere İtalyan Korgeneral Emilio Degiorgis Makedonya'ya geldi. Görev süresi iki yıl olarak belirlenen Degiorgis'e İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Rusya'dan beşer tane olmak üzere 25 subay getirmesivle bu subayların ihtiyaç duyuldukça sayılarının arttırılması yetkisi tanındı.

² 1902'deki isyandan sonra II. Abdülhamid üç vilayetin bağlı olduğu Vilâyât-ı Selâse Umûmî Müfettişliği adıyla bir müfettişlik kurmuş ve Hüseyin Hilmi Paşa'yı Müfettiş olarak atamıştı.

Değiştirilmiştir, öncelikle Makedonya'yı Serez, Drama, Selanik, Üsküp ve Manastır olmak üzere beş bölgeye ayırdı. Bu bölgelere konuşlandırılacak jandarma birliklerinin düzenlenmesini de sırasıyla; Fransız, İngiliz, Rus, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın sorumluluğuna bıraktı (Tokay, 2010, s. 129). Böylece esasında Makedonya Avrupa devletlerinin nüfuz bölgelerine ayrılmış bulunuyordu.

Mürzsteg Islahat Programı, Makedonya'da ağır bir görev üstlenmiş Üçüncü Ordu subaylarının ve Müslüman halkın tepkisini çekti. Beş bölgede Jandarma ve polis teşkilatının Avrupalılar tarafından yeniden düzenlenmesi ve Avrupalı subayların bölgedeki varlıkları yerel halkı olduğu kadar subayları da etkiledi. Çünkü program, Makedonya'da yabancı subayların varlığının gözle görülür bir hale gelmesine neden oldu (Tokay, 2010, 133-134). Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin yayıldığı Üçüncü Ordu subayları ve Müslüman halk bu düzenleme ile Makedonya'nın kısa bir süre sonra özerk hale geleceği endişesine kapıldı (Karabekir, 2018, s. 40).

Diğer taraftan programın uygulanmaya başlamasıyla Üçüncü Ordu subaylarının tepkisini çekecek durumlar ortaya çıktı. Programa göre ıslahatı uygulama yetkisi Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'ya ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştı. Avrupalı subaylar yönetime müdahale edemeyecek, sadece programın düzenli bir şekilde yapılıp yapılmadığını kontrol edecekti (BOA, TFR. I. SL, 41/4095 ve 45/4426). Fakat uygulama sırasında Üçüncü Ordu subayları ile Avrupalı subaylar arasında yetki sorunlarıyla karşılaşıldı (Tokay, 2010, s. 129). Islahat programını yürütme ve uygulama yetkisi Osmanlı subaylarında olmasına rağmen, Avrupalı subayların sıkı takibine ve müdahalelerine maruz kaldılar. Islahat programı uygulanırken denetimlerine bırakılan bölgelerde yetkilerini aştılar. Bu nedenle Programın uygulanması sırasında, Müslümanların endişelerinin artmasının yanı sıra subaylarda da Avrupa ıslahatlarına karşıtlık oluştu.

Makedonya'da tepki çeken bir diğer ıslahat malî konudaydı. 17 Ocak 1905'te Avusturya-Macaristan ve Rusya Makedonya için bu kez bir malî ıslahat programı hazırlamıştı. Programın içeriğinde dikkat çekici olan Makedonya'nın malî işlerinin Osmanlı Bankası, Genel Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa ve biri Avusturyalı diğeri Rus iki sivil memurun kontrolü altına alınmak istenmesiydi (Bayur, 1991, s. 197). Hatta bu talep daha sonra, Makedonya'nın malî kontrolünün altı Avrupa devletinin de malî delegeleriyle temsil edildikleri karma bir komisyona bırakılması şeklinde değiştirildi (Bakırcılar, 2011, s. 33-34). Malî ıslahat programı, II. Abdülhamit'in bütün itirazlarına rağmen Avrupa devletlerinin Midilli ve Limnos dalarını işgal etmesi sonucunda kabul edildi (Bayur, 1991, s. 198). Böylece idarî olarak Avusturyalı ve Rus iki görevlinin Makedonya'nın idaresinde yer alması ve polis ile jandarmanın Avrupalı subayların kontrolü

altında bulunmasından sonra Makedonya'nın malî işleri de Avrupa denetimine bırakıldı. Bu arada iki seneliğine gelen yabancı subayların sayıları gittikçe arttı ve görev süreleri iki sene daha uzatıldı. Gelişmelerin Müslüman halk ve özellikle Üçüncü Ordu subayları arasında rahatsızlık yaratması kaçınılmazdı. Malî ıslahat bölgenin özerkliğine doğru atılmış bir adımdı ve bu nedenle subaylar ve halk arasında Makedonya'nın kısa bir süre içinde kaybedileceği düşüncesi yerleşti (Karabekir, 2018, s. 72). Bu ıslahat ile birlikte bölgedeki subaylar arasında ancak bir cemiyet kurularak ve Meşrutiyet ilan edilerek, II. Abdülhamit'in kötü yönetimi nedeniyle bölgenin elden çıkmasına engel olunabileceği düşüncesi güçlendi.

Islahat programlarının Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurulmasına etki etmesinin bir nedeni de Müslüman halkın, reformların kendilerinden çok etnik unsurlara yaradığını düşünmesiydi (Adanır, 2001, s. 262). Çünkü Makedonya'da bulunan yabancı subayların Hristiyanları koruduklarını görüyorlardı. Ayrıca Hristiyanlar, komiteler ve konsoloslar tarafından da korunuyordu. Buna karşılık Müslümanlar korumasız ve "*Türkler öksüz*" kalmıştı (Muhtar ve Necip, 2007, s. 345). Bu duruma Müslüman halkın yanı sıra subaylar da tepki duyuyordu. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurucularından Enver Bey'e göre, Avrupa reformları Hristiyanları koruma altına alırken, Müslümanları göz ardı etmişti. Müslümanların ihtiyaçları karşılanmıyor ve problemleri çözülüyordu (Enver Paşa'nın Anıları, 2018, s. 23). Bölgede en çok Müslüman nüfus bulunmasına rağmen asla düşünülüyorlardı. Üstelik ıslahatlara neden olan istikrarsızlığın kaynağı Hristiyanlar olmasına rağmen, reformlar Müslümanlara karşı yapılmıştı (Resneli Niyazi, 2003, s. 193). Oysa 1903'ten itibaren Makedonya'da Müslümanların çıkardığı tek bir isyan bile yoktu. Aksine Rum, Bulgar ve Sırp'ların Makedonya'yı paylaşamadıkları için birbiriyle yaptıkları mücadelelerden en çok Türkler zarar görmüştü. Bu durum Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurulmasında, subayların ve Makedonya'daki Müslüman halkın cemiyete katılmasında önemli bir yer tuttu (Tokay, 1995, s. 147).

2. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Örgütlenmesi

Makedonya'nın içinde bulunduğu şartlar bir cemiyet kurulması fikrini doğurmuştu. Aslında Makedonya'da malî ıslahatın gündemde olduğu 1905 yılı boyunca, Talat Bey gibi daha önce İttihat ve Terakkî içinde bulunmuş bazı kişiler Selanik'te bir örgüt kurmaya çalışmıştı. Fakat 1905'te bu gerçekleşmedi. Nihayet Talat Bey'in önyak olmasıyla 18 Eylül 1906'da Beş Çınar Bahçesi'nde Talat Bey (Selanik Posta ve Telgrafı Müdürlüğü Tahrirat müdürü), Binbaşı Naki (Yücekök, Selanik Askeri Rüşdiyesi Fransızca hocası), Binbaşı Bursalı Mehmet Tahir (Selanik Askeri Rüşdiyesi Müdürü), Rahmi (Selanik'in ileri gelenlerinden ve Hukuk Mektebi mezunu), Yüzbaşı Kazım Nami (Duru, 3. Ordu Müşirlik Yaveri), Mithat Şükrü (Bleda,

Selanik'te belediye hastanesi müdürü), Üsteğmen Hakkı Baha(Pars), Üsteğmen Ömer Naci, Üsteğmen İsmail Canbolat, Yüzbaşı Edip Servet Bey'in (Tör, Makedonya'da reformlardan sorumlu Jandarma Komutanı Degiorgis'in yardımcısı) katıldığı bir toplantı yapıldı (Hanioglu, 2001, s. 212). Bu toplantıda gizli bir cemiyet kurmak için bir alt komisyon oluşturuldu. Komisyonda Talat, Rahmi, İsmail Canbolat ve Mithat Şükrü Beyler vardı. Komisyon iki aylık bir çalışmadan sonra "*Hilal*" adında bir cemiyet kurdu (7 Eylül 1906). Fakat cemiyetin ismi, İsmail Canbolat'ın evinde yapılan ikinci toplantıda (18 Eylül 1906) "*Osmanlı Hürriyet Cemiyeti*" olarak değiştirildi ve Beş Çınar Bahçesi'nde ilk toplantıya katılanlar kurucu olarak kabul edildi(Hanioglu, 2001, s. 212). Ayrıca aynı toplantıda kurucu on üye tarafından Talat Bey, Rahmi Bey ve İsmail Canbolat'tan oluşan bir yüksek konsey de seçilerek, cemiyetin programı hazırlandı (Kuran, 1948, s. 243). Programda, Mehmet Tahir Bey dışında diğer kurucularının tamamının Mason localarına kayıtlı olmasına rağmen, gayrimüslimler ve dönmelerin cemiyete kabul edilmeyeceği yer aldı(Hanioglu, 2001, s. 212).

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin, genel merkezi Paris'te olan İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin talebi üzerine mi yoksa bağımsız bir şekilde mi kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. Fakat İttihat ve Terakkî Cemiyeti tarafından Selanik'te bir subaya orada bir şube açılmasına dair mektup yazılması (6 Ağustos 1906), henüz Ağustos ayında İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin bir şubesinin olmadığına işaret ediyor. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti İttihat ve Terakkî'nin isteği üzerine veya bağımsız olarak kurulmuş olsa da kurucularının birçoğu daha önceki tarihlerde İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin üyesiydi veya bir şekilde cemiyet ile ilişki kurmuşlardı. Talat Bey, Edirne'de İttihat ve Terakkî için gazete dağıtırken yakalanmış ve tutuklanmıştı (1896). Mithat Şükrü Bey, geçmişte İttihat ve Terakkî'nin Cenevre Şubesi'ne kayıtlıydı. Kazım Nami Bey ise 1897'ye kadar cemiyetin Tiran Şubesi'nin bir üyesiydi. Bu nedenle Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Makedonya şartlarında farklı bir gündeme sahip olsa da, temelde fikrî olarak İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile aralarında büyük farklar bulunmuyordu(Hanioglu, 2001, s. 213). Ancak Makedonya'nın bu özel şartları, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin fikrî tartışmaların dışında tutuyor ve daha realist bir program izlemek zorunda bırakıyordu.

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kuruluşunun ardından, önce üye sayısını artırmaya çalıştı. Selanik'ten sonra kurulan Manastır Şubesi üye sayısının artırılması konusunda oldukça etkili oldu. Bu şubenin kurucusu Manastır Mıntıkai Askeriyesi Ohri, Kırçova Mıntıkları Müfettişliği görevinde bulunan Enver Bey'di. Amcası Halil (Kut) Bey'den gizli bir cemiyetin kurulduğunu öğrenmiş ve Selanik'e giderek cemiyete üye olmuştu. Selanik'ten dönüşünde Enver Bey, yaklaşık dört ay boyunca elinde cemiyetin herhangi bir talimatı olmadan kendi

gayretiyle bir cemiyet kurulması fikrini yaymaya çalıştı. Nihayet 1907 yılı başlarında Selanik'e ikinci kez gidip, cemiyetin kurucularından Talat Bey ile görüştüktan sonra Manastır'da cemiyetin bir şubesini açabildi. Manastır Şubesi'nin yönetiminde Enver Bey'in dışında Musa Kazım ve Hasan Bey (Kolonyalı) vardı(Enver Paşa'nın Anıları, 2018, s. 23). Sevilen bir kişi olan Hasan Bey'in Osmanlı Hürriyet Cemiyeti içinde bulunması Manastır'da halkın da cemiyete üye olmasında etkili oldu. Cemiyet kısa sürede Manastır'da OnüçüncüSüvari Alayı, Onüçüncü Topçu Alayı ve piyade birlikleri arasında örgütlendi. Resneli Niyazi Bey'in kontrolünde olan Üçüncü Avcı Taburu'nda da cemiyet örgütlenmişti. Yine Manastır'da Ohri ve Kesriye gibi hemen hemen tüm kazalarda önemli ölçüde üye kaydedildi(Tokay, 1995, s. 151).

Manastır'da Ohri, cemiyetin en güçlü olduğu kazalardan biriydi. Buradaki örgütlenmeyi Resneli Niyazi Bey'in kardeşi ve eşraftan Müzahir Ağa üstlendi. Ohri Nizamiye Alayı'nda bir yüzbaşı olan Mısırlı Aziz Bey örgütlenmeyi köylere kadar yaydı. Ayrıca Ohri'de örgütlenmede önemli rol oynayanlardan biri de Eyüp Sabri Bey'di. Eyüp Sabri Bey Ohri'de Redif Taburu Kumandanlığı'ndagörevlendirilmişti. Onun cemiyete katılması ile birlikte buradaki örgütlenme hız kazandı. Ohri'de köylülerin yanı sıra Bulgar komitelerinin saldırılarından zarar gören eşrafın katılımı da cemiyeti güçlü kıldı(Enver Paşa'nın Anıları, 2018, s. 42-43).

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin merkezi olan Selanik'te ise Manastır Şubesi kadar hızlı bir örgütlenme olmadı. Cemiyetin Kosova Şubesi 1907'de, Üsküp'te Jandarma Alay Komutanı olan Galip (Pasinler) Bey ve Necip Draga (Karal, 2011b, s. 21) tarafından açıldı. İslahatlar nedeniyle bölgede bulunan Avusturyalı subayların da yakından tanıdığı Galip Bey, Kosova'da cemiyete halkın da katılımını sağladı(Tokay, 1995, s. 152). Kosova'daki örgütlenmede Arnavutların varlığı da cemiyetin büyümesinde etkili oldu. Arnavut yoğunluklu bir bölge olan Kosova'da Osmanlı Hürriyet Cemiyeti dışında Arnavut milliyetçileri de örgütlenmişti. Üsküp'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin örgütlenmesi sırasında Arnavut komiteleri içinde yer alanlar cemiyete katıldı(Bartl, 1998, s. 258, 263).

Ayrıca Serez'de Nafiz Bey, Yanya'da Erkan-ı Harb Sami Bey(Tokay, 1995, s. 152), Debre'de Dukakinli Basri Bey, Gevgili'de Ömer Fevzi Bey (Mardin) örgütlenmeyi gerçekleştirdi (Ramsaur, 2011, s. 155). 1908 yılı başına kadar Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde ve kazalarda Osmanlı Hürriyet Cemiyeti örgütlenmişti (Enver Paşa'nın Anıları, 2018, 47).

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Makedonya'da hızla örgütlenmesinde iki kurum önemli rol oynadı. Bunlardan biri Manastır'daki harbiye mektebi ve diğeri Mason localarıydı. Ordunun eğitimi için II. Abdülhamit tarafından her ordu merkezine bir harbiye mektebi açılmıştı. Bu nedenle Üçüncü Ordu'nun merkezi olan Manastır'da da bir harbiye mektebi vardı. Bu okul yeni

üyelerin kaydedildiği bir merkez olarak Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin yayılmasında etkili oldu(Tekeli ve İlkin, 1980, 54).

Mason locaları ise Cemiyet'in örgütlenme çalışmalarını yaptığı yerlerdi. Makedonya'da İspanya,İtalya ve Atina maşrıklarına bağlı çok sayıda loca bulunuyordu. Bu localardan Makedonya Rizorta ve Veritas locaları cemiyetin örgütlenme çalışmalarında etkili oldu(Tekeli ve İlkin, 1980, 52)(Tekeli ve İlkin, 1980, 54). Cemiyet Mason localarını toplanma yeri olarak kullanırken, locaların üye kaydetme tekniklerini de örnek olarak aldı. Ayrıca locaların üyeleri İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile birleşmeden sonracemiyete kabul edildi(Ramsaur, 2011, s. 144).

3. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile Birleşmesi

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti Makedonya'da süratle örgütlenirken cemiyetin iki kurucusu açığa çıktı.Gizli bir cemiyete mensup oldukları düşünülenHüsrev Sami (Kızıldoğan) ve Ömer Naci beylerin tutuklanmaları talep edilmişti(Ramsaur, 2011, s. 139).Cemiyet bunu öğrenince, her ikisini de İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin merkezi olan Paris'e gönderdi. Hüsrev Sami ve Ömer Naci beylerin Paris'e gönderilmesinin nedenlerinden biri de cemiyetin, Avrupa'da gazeteler yolu ile propaganda yapmak istemesiydi. Talat Bey,onlarınİttihat ve TerakkîCemiyeti ileri gelenlerinden Ahmet Rıza Bey ve İttihat ve TerakkîCemiyeti'nden ayrılarakTeşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkeziyet adlı bir cemiyet kuran Prens Sabahattin ile görüşüp hangisi ile anlaşabilecekleriniöğrenmesini istiyordu (Kızıldoğan, 1937, s. 623). Paris'e giden iki kurucu da kısa bir süre sonra İttihat ve TerakkîCemiyeti'ne katıldı. Onların katılması ile İttihat ve TerakkîCemiyeti Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nden haberdar oldu. Bu dönemde İttihat ve TerakkîCemiyeti de Makedonya'da hızla örgütlenmeye çalışıyordu.

Bir süre sonra Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucularından ve heyet-i merkeziye azası olan Talat Bey, Paris'e iki cemiyetin birleştirilmesini teklif etti(Ramsaur, 2011, s. 139).Bunun üzerine İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nden Dr. Nazım Bey, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Genel Sekreteri Mithat Bleda'yabir mektup yazarak,Selanik'e gelmek istediğini bildirdi. Nazım Bey, Selanik'teki Rum komitecilerin aracılığıyla Nisan 1907'de Selanik'e geldi. Selanik'te her iki cemiyet arasında toplantılar yapıldı(Enver Paşa'nın Anıları, 2018, s. 38-39). Bu toplantılarda Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Avrupa'daki işlerini yürütecek kişiler bulundurmaktan ise İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile birleşme konusu tartışıldı. Tartışılanlar arasında birleşme halinde cemiyetin isminin ne olacağı da vardı. Bu konuda Nazım Bey, İttihat ve Terakkî adının çok uzun zamandır bilindiğini ileri sürdü ve birkaç gün sonra uzlaşmaya varıldı (Enver Paşa'nın Anıları, 2018, s. 41). Böylece 27 Eylül 1907'de Osmanlı Hürriyet Cemiyeti İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile birleşti. Ardından Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile ilişkilerin belirlendiği bir metin

kaleme alındı. Buna göre; İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin biri Paris'te diğeri Selanik'te olmak üzere iki merkezi olacaktı. Bu merkezler faaliyetlerinden birbirlerini haberdar edecek fakat özgür olacaktı. Paris'te çıkarılan *Şûrâ-yı Ümmet ve Meşveret* gazeteleri cemiyetin resmî yayın organı olarak devam edecekti. Ayrıca metinde cemiyetin amacına da yer verilmişti. Buna göre; 1876'da ilan edilen Kanun-ı Esâsî'nin uygulanması sağlanacak ve bunun için yurt içi (Selanik) ve yurt dışı (Paris) merkezleri birbirinden farklı faaliyetlerde bulunabilecekti. Cemiyetin şubeleri ile merkezlerin haberleşmesi ise Paris üzerinden yapılacaktı (Kuran, 1948, s. 238-239).

Bu metnin ardından Nazım Bey tarafından Bulgarların Makedonya'da faaliyet gösteren İç Makedon Devrimci Örgütü'nün ve Ermeni Taşnaksütyun'un programlarına bakılarak cemiyetin yeni bir nizamnamesi hazırlandı. Nizamnamede, Paris Merkezi'nin önerisiyle "*Osmanlıcılık*" öne çıkarıldı ve gayrimüslimlerin de cemiyete katılabileceği kabul edildi (Hanioğlu, 2001, s. 214; Tunaya, 2011, 82-90). Oysa Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, ilk programında dönmeler de dahil gayrimüslimlerin kabul edilmeyeceğine yer vermişti.

Her ne kadar farklı gündemlere sahip olsa da iki cemiyetin birleşmesi birbirine tamamen yabancı iki cemiyetin birleşmesi değildi. Her ikisi de aynı amaca hizmet ediyordu ve Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucularının geçmişte İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile irtibatlı olmaları bu birleşmeyi kolaylaştırmıştı. Ayrıca birleşmenin önemli bir noktası da İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kendi bünyesine katması, eritmesi anlamına gelmemesiydi. Her ikisinin de ayrı merkezler olarak kabul edilmesi ve faaliyetlerinde özgür bırakılması ile bu sağlanmıştı (Hanioğlu, 2001, s. 214-217). Nitekim bu nedenle Selanik'teki iç merkez Makedonya'da Meşrutiyet'in ilanını sağlarken Paris merkezine haber verilmemişti. Böylece Osmanlı Hürriyet Cemiyeti tarih sahnesinden silindi. Fakat onun Makedonya'da kazanmış olduğu ihtilalci karakter İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin yapısını da etkiledi. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne en büyük katkısı Manastır'da konuşlanmış ve son derece eğitilmiş ve entellektüel bir yapısı olan Üçüncü Ordu'nun subaylarını cemiyete katmış olmasıydı. Cemiyetin Makedonya'da Üçüncü Ordu subayları ve halk arasında yayılışı İkinci Meşrutiyet'in ilanını sağladı

Sonuç

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, "*Makedonya Sorunu*"nun Osmanlı Devleti'ni bir hayli uğraştırdığı bir dönemde kurulmuştu. Selanik'te böyle bir gizli cemiyetin kurulması Makedonya'da yaşanan gelişmelere karşı bir tepkiydi. Makedonya'da Bulgar, Rum ve Sırp unsurlar nüfuzlarını artırmak için birbirleriyle kıyasıya mücadele ederken, aynı zamanda Makedonya'yı paylaşmak için

Osmanlı güçleriyle de savaşıyordu. Bütün çabalara rağmen Makedonya'da istikrarın sağlanamaması, çetelerle mücadelede belirgin bir başarı elde edilememesi, Bulgar komitelerinin Türk ve Arnavutlara yönelik saldırıları, Avrupa devletlerinin Makedonya'nın idarî, askerî ve malî kontrolünü ele geçirmiş olmaları Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Selanik'te kurulmasının en önemli nedenleri idi.

Uzun yıllardır çeteleri yok etmeye çalışan Üçüncü Ordu subayları iki büyük Bulgar isyanından sonra Avrupa devletlerinin aşama aşama Makedonya'nın yönetimine nasıl el koyduklarını yakından görmüşlerdi. İsyân ettikleri halde Hıristiyanların korunduğuna, Türk ve Müslüman halkın ise yok sayıldığına şahittiler. İki sene sürecek Avrupa ıslahatlarının gittikçe genişlemesi ile Makedonya'nın artık elden çıkacağını düşünüyorlardı. Bu durum çetelerle mücadele etmek zorunda kalan Üçüncü Ordu subayları ve saldırılara maruz kalan Türk ve Arnavutları savunma ve direniş amaçlı bir cemiyet kurmaya itti. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin amacı da tıpkı İttihat ve Terakkî Cemiyeti gibi otokratik yönetimi yıkarak meşrutî yönetimi sağlamaktı. Fakat bu cemiyetin gündemini Makedonya'da yaşananlar oluşturuyordu. Bu nedenle İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ni parçalayan fikrî tartışmaların dışında kaldılar.

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ihtilalci ve aktivist bir karaktere sahipti. Bu özellikleri de onun Makedonya'da kurulmuş olmasıyla doğrudan ilgiliydi. Cemiyetin sivillerden çok Üçüncü Ordu subayları arasında yayılması ve onların sürekli çetelere karşı savaşıyor olması cemiyete aktivist bir kimlik kazandırdı. Aynı zamanda Makedonya'da özellikle Bulgar komitelerinin bağımsızlık için gösterdikleri çaba ve yöntemler onları da benzer bir düşünceye ve yöntemlerini kullanmaya sevk etti.

Makedonya'da örgütlenmeye çalışan ve aynı amaç için uğraşan İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile birleşen Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kısa ömürlüydü. Fakat ihtilalci karakterini İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne aktardı. Nitekim İttihat ve Terakkî Cemiyeti çoğu zaman Balkanvari bir komite olmakla suçlandı. Diğer taraftan İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Talat ve Enver Bey gibi Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurucu ve üyelerinin ileri gelenleri İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin yönetici kadrosunda yer aldı. Böylece 1909'dan itibaren kurulan hükümetlerin içinde nazır olarak bulundular ve Makedonya'nın sorunları hakkında bilgi sahibi olmaları nedeniyle Osmanlı Devleti'nin Balkan politikasında belirgin bir rol oynadılar. Bu kişiler aynı zamanda İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin, muhalefette kaldıkları süre dışında, iktidarı elinde tuttuğu 1918'e kadar Osmanlı siyasî tarihine de yön verdiler. Bütün bunların yanı sıra Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin üyelerinin büyük bir kısmının asker olması da İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne güç kattı. Silahlı bir gücün Osmanlı Hürriyet Cemiyeti aracılığıyla İttihat ve

Terakkî Cemiyeti'ne katılması, uzun yıllardır Meşrutiyet'i ilan ettirme isteğini başarıya ulaştırdığı gibi cemiyetin bütün iktidarı boyunca dayandığı bir güç olmaya devam etti.

Kaynakça

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

TFR. I. A, 5/475

TFR. I. A, 32/3128

TFR. I. MN, 14/1335_20

TFR. I. MN, 19/1854_1, 2

TFR. I. SL, 83/8232

TFR. I. SL, 41/4095

TFR. I. SL, 45/4426

Adanır,F. (2001,Kasım). *Makedonya sorunu*.İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ali Naci (1934). *Ya hürriyet ya ölüm*. İstanbul: Türk Anonim Şirketi Matbaacılık ve Neşriyat.

Armaoğlu, F. (2010,Nisan). *19. yüzyıl siyasî tarihi (6.Baskı)*. İstanbul: Alkım Yayınevi.

Bayur, Y.H. (1991). *Türk inkılabı tarihi(4.Baskı)*, c. I, ks. I. Ankara: TTK.

Aydemir,Ş. S. (2015,Şubat). *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa1860-1908,(12.Baskı)*.İstanbul:Remzi Kitabevi.

Aydın,M. (1992). *Şarkî Rumeli Vilâyeti*. Ankara: TTK.

Aydoğan, E. &Eyyüpoğlu, İ. (Şubat 2004). *Bahaeddin Şakir Bey'in bıraktığı vesikalara göre İttihat ve Terakki*. İstanbul: Alternatif Yayınları.

Bakırcılar, N. A. (2011,Mart). Makedonya Sorunu hakkında bir risale: Makedonya Mes'esi ve Balkan harb-i ahiri. *HistoryStudies, III(1)*, 15-43.

Bartl,P. (1998). *Milli bağımsızlık hareketleri esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*.(A. Taner, Çev.) İstanbul: Bedir Yayınları.

Cengiz, H. E.(Hz.). (2018,Kasım). *Enver Paşa'nın anıları 1881-1908 (11.Baskı)*.İstanbul:İş Bankası Yayınları.

Hacısalıhoğlu, M. (2008). *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Hanioğlu, Ş. (1985). *Bir siyasal örgüt olarak "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" ve "Jön Türkler"*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Hanioğlu, Ş. (1995). *The Young Turks in opposition*, New York: New York Oxford University Press.

Hanioğlu, Ş. (2001, Kasım). *Preparation for a revolution: Young Turks 1902-1908*. Oxford: Oxford University Press.

İrtem, S. K. (1999). *Yıldız ve Jön Türkler: İttihat ve Terakki Cemiyeti ve gizli tarihi*. İstanbul: Temel Yayınları.

Karabekir, K. (2018, Şubat). *İttihat ve Terakki Cemiyeti (5. Baskı)*. İstanbul: YKY Yayınları.

Karal, E. Z. (2011a). *Osmanlı tarihi: Birinci Meşrutiyet ve istibdat devirleri (1876-1907)* (viii. cilt). (3. Baskı). Ankara: TTK.

Karal, E. Z. (2011b). *Osmanlı tarihi: İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)* (3. Baskı) (ix. cilt). Ankara: TTK.

Kızıldoğan, H. S. (1937, Temmuz-Ekim). Vatan ve hürriyet=İttihat ve Terakki. *Belleten*, I(3-4), 619-655.

Kuran, A. B. (1948). *İnkılâp tarihimiz ve İttihad ve Terakki*. İstanbul: Tan Matbaası.

Mahmud Muhtar & Fazlı Necip (2007). *Rumeli'yi neden kaybettik*. İstanbul: Örgün Yayınevi.

Ramsaur, E. E. (2011, Mart). *Jöntürkler: 1908 ihtilalinin doğuşu* (M. Ö. Mengüşoğlu Çev.) (2. Baskı). İstanbul: Pınar Yayınları.

Resneli Niyazi (2003). *Hatırat-ı Niyazi*. İstanbul: Örgün Yayınevi.

Tekeli, İ. & İlkin, S. (1980). İttihat ve Terakki Hareketi'nin Oluşumunda Selanik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği. *Türkiye'nin sosyal ve ekonomik tarihi (1071-1920), Birinci uluslararası Türkiye'nin sosyal ve ekonomik tarihi tebliğleri* (351-362). Ankara.

Tokay, G. (1995). *Makedonya Sorunu: Jön Türk ihtilalinin kökenleri (1903-1908)*. İstanbul: Afa Yayıncılık.

Tokay, G. (2010). Makedonya Reformları ve Güvenlik Güçleri.E. B. Paker& İ. Akça (Ed.), *Türkiye’de ordu, devlet ve güvenlik siyaseti* (125-146). İstanbul:Bilgi Yayınları.

Uzer, T.(1999). *Makedonya eşkiyalıktarihi ve son Osmanlı yönetimi* (3.Baskı).Ankara:TTK.

Tunaya, T. Z.(2011). *Türkiye’de siyasal partiler, İkinci Meşrutiyet dönemi*(4.Baskı) (1. cilt). İstanbul: İletişim Yayınları

Yalçın,H. C. (1943). *Talat Paşa*.İstanbul: Yedigün Neşriyat.

Yarcı, G. (1996). *Türk arşiv belgelerine göre Osmanlı diplomasisinde Makedonya meselesi (1876-1912)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yarcı, G. (2013,Ocak)Osmanlı diplomasisinde Makedonya meselesi (1876-1913), *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, IV/(1)*, 76-114.

Extended Abstract

The Ottoman Freedom Society is a secret society that was founded alongside the Committee of Union and Progress for the first time in the country. The activities of the Committee of Union and Progress, which had been founded as a student society in Istanbul, had shifted abroad since 1894 due to the close support of Abdulhamid II. The society therefore continued its existence in foreign centres such as Paris, Geneva, Egypt and London, but was unable to develop any activities at home. However, unlike the Committee of Union and Progress, the Ottoman Freedom Society was founded in Thessaloniki, which had a cosmopolitan structure within the country, although it was far from the centre.

The main factor for the establishment of the Ottoman Freedom Society was the impact of developments in Macedonia, especially after 1902, on the dissident Young Turks, who sought a constitutional order to prevent the disintegration of the country, on the soldiers serving in the region and on the Muslim population. The activities of the Bulgarians to conquer Macedonia after the Treaty of Berlin had a triggering effect on both the Greeks and the Serbs, prompting them to engage in similar activities. Macedonia thus became the scene of conflicts between ethnic elements in order to increase the number of churches and schools and the population belonging to the Patriarchate and Exarchate (Independent Bulgarian Church). The long-lasting competition between ethnic elements who wanted to expand their influence in Macedonia destabilised the region. The Muslim population was also materially and spiritually damaged by this struggle. In addition to the struggle for influence between the ethnic elements, there were also attacks on Muslims, particularly by the Bulgarian-Macedonian committees. The Bulgarian-Macedonian committees tried to secure Macedonia's autonomy and wanted to provoke a Christian-Muslim conflict in order to draw the attention of European states to the region. They therefore carried out attacks to provoke the Muslim population in Macedonia. The fact that the Muslim population was exposed to such attacks prompted not only the officers of the Third Army to form a defence society, but also the public to join this society.

Another factor that influenced the establishment of the Ottoman Freedom Society was the interference of European states in the administration of Macedonia after the uprisings started by the Bulgarians and the introduction of reform programmes in the region. The weakening of the Ottoman state's control over the region through the implementation of these programmes prompted the officers of the Third Army to fight to keep Macedonia. At the same time, the reforms had a negative impact on the Muslim population due to their programmes to protect the Christian population. The fact that they were forgiven even though they rebelled and the attitude of the foreign officers and officials who implemented the European reforms and protected the Christians had a deep impact on the Muslim population. These unique problems of Macedonia at that time had a great influence on the establishment of the Ottoman Freedom Society.

The Ottoman Freedom Society gained importance after it was founded by people of civilian and military origin. It first spread in Macedonia among the combat battalions and units that followed the Bulgarian committees. Through the participation of officers and soldiers of the Third Army, who were pursuing Bulgarian gangs and facing endless conflicts, and the Muslim population, the society was quickly organised in Macedonia. By early 1908, the organisation in Thessaloniki, Bitola and Kosovo was largely complete.

During this rapid organisation, the Committee of Union and Progress was also contacted, which was trying to reorganise itself in Paris. Once contact had been made with the Committee of Union and Progress, the merger of the two societies came to the fore and the Ottoman Freedom Society, which had only been in existence for a year, was incorporated into the Committee of Union and Progress, with Thessaloniki as its centre. In fact, the merger of the two societies did not mean the dissolution of the Ottoman Freedom Society within the Committee for Union and Progress. With the merger, the Union and Progress Committee had two centres, at home and abroad, and each centre carried out its own programme. Therefore, the cadres of the Ottoman Freedom Society in Macedonia, even though their name changed, formed the centre of the Committee for Union and Progress in the country and continued the struggle for constitutional monarchy.

The Ottoman Freedom Society was a factor that led to the proclamation of the Second Constitutional Monarchy, one of the most important turning points in Ottoman history. Although the Society withdrew from the stage of history by merging with the Committee of Union and Progress about five months before the proclamation of the Constitutional Monarchy, it gave the Committee of Union and Progress a military power through its spread within the Third Army. In fact, the constitutional monarchy was achieved thanks to the Third Army. The Third Army made the Committee of Union and Progress strong even after the proclamation of the Constitutional Monarchy, and Society relied on both Macedonia and this military power.

One of the aspects that made the Ottoman Freedom Society so important was the fact that its founders and personalities played a prominent role in the Balkan policy of the Ottoman state after the proclamation of the Constitutional Monarchy by being among the administrators of the Committee of Union and Progress and participating in the governments that were formed. Thanks to the fact that the Society was founded in Macedonia, that its founders and leaders knew the problems of Macedonia and that they had gained experience in the region, it became influential in the Balkan policy of the Ottoman state after 1908.

The aim of this study is to show the conditions under which the Ottoman Freedom Society was founded, its purpose and its historical significance. The main sources on which the study is based are copyrighted works, memoirs of members of the Committee for Union and Progress and documents from the Ottoman Archives.